

Jegyzetlapok

*Utóhang –
arról, amit nem tudhatunk eléggé*

Nem régen, egy ovális asztal mellett ültünk öten, s a legfiatalabb köztünk – egy történész – négyünket, többé-kevésbé jóval idősebbeket elég kedvesen, de lényegesen kiigazított, majd kérdésessé téve magát a dolgot, amiért összejöttünk, így szólt: Az a baja annak, amit akartok, hogy nem fontos, nem nagyon megalapozott, nem is etikus, és történetileg szemlélve semmi haszonnal nem jár a fiatal generációk szemében. Egyszerűen nem érdeklik őket a válaszaitok, mert erről a dologról egészen másként gondolkodnak, mint ti.

Minden indulat nélkül megszólaltam: Nemcsak a válaszaink, hanem a nemzetnek egy valóban létfontosságú ügye sem érdekli őket. Magyarán: nincs semmi közük az '56-os forradalomhoz. Rám nézett vitatársam: Ez ügy volt? Mi a csudának izgassa őket ezernyi közül egy ügy, megmondanád?... Meg. Történészként azért azzal biztosan egyetértesz, hogy az októberi magyar forradalom nem egyértékű egy boxer alsónadrág vásárlásával vagy egy nagymosással. Lévén világtörténelmi esemény. Kirobbanásakor határozottan azt éreztem, úgy ragadott minket magával, mint egy addig bujkáló, de most kinyilvánult titok. Talán misztérium.

Természetesen történelmi eseménynek tudom magam is, mondta a történész, de nem láttam!, és ez nagy különbség, ám hogy titok lett volna, azt láttatlanban is kétlem: ezzel a terminussal történetileg semmit sem lehet értelmezni... Igaz. De attól még titok lehet... Ez – válaszolta vitatársam – merőben szemléleti kérdés. Abban nagyon is egyetértek, hogy akár az egyik oldalon, akár a másikon állt valaki, én magam nem nagyon szeretem ezeket az oldalakat, nem ilyen egyszerű a dolog, kivétel nélkül mindenkit hatalmasan nyakon vágott... Ahogy az igazság szokta, mondtam, amikor már nem lehet tovább tagadni... Ne keverjük bele a világnézeti filozófiát!... Nem keverem – válaszoltam, mert benne van. Nem én tettem bele, hanem az elmúlt embertelen évtizedek anyagából préselődött össze szellemi dinamittá. Most meg robbant. Úgy dobált, terelt minket, mint egy orkán. Már nem volt hová hátrálni... Jó. Hogyan akarod ezt megörökíteni? Imént azt mondtad, ami azokban a napokban történt, lényege szerint örök. Mi a lényege? – kérdezte a történész.

Elég közhelyesen hangzik, mondtam, de az, hogy az embert meg lehet ölni, művét szét lehet rombolni, de legyőzni nem. Akkor egyetemesen föltámadt az, amit addig le-sajnáltunk, ostoba propagandának bedőlt tömegnek hittünk, s váratlanul kiderült, hogy magyarok. Órák alatt fölnőtt a nemzet. Ilyen típusú tömeghisztéria nincs. Mivel magyarázod?... Nem magyarázom. Talán nem is lehet... Ekkor az egyik asztaltársam közbeszólt: Ha annak, amit a Péter mond, nem adsz vagy nem tudsz igazat adni, az okoskodó akadémiizmus. Bocsanat, mondtam, én szeretem, ha ellentmondanak nekem, ez mindig jogos, de itt most az igazságról s az igazság megértéséről van szó. Az utóbbi mindig nehezebb. És azt hiszem, a forradalom teljessége nem mind egyszerűbb, hanem

– egy bizonyos pontig – mind bonyolultabb lesz. Igenis, azt hiszem, a magyar forradalmat filozófiai megmértetésnek kellene alávetni... Nem kell, mondta egy másik asztaltársunk. Ezen már túl vagyunk. Az, hogy szervezetlenül átáradt, végighullámozott rajtunk, az belső, rejtett, eldugott, lehazudott szándékról tanúskodik, nem is a szabadság, hanem a megszabadulás utáni s mind feszültebb vágyról. Ennek az állapotnak radikális filozófiája volt: Elég! Nem bírjuk tovább! Bent érett meg, kiben-kiben a maga keserűségének, kínjának, nyomorúságának a terhe alatt. Nem kell ide semmiféle egyéb bizonygatás. Filozófia? Ez s ennyi: emberek maradtunk.

Nagy csönd lett. Tanár volt, aki ezt mondta. Megsebesült a harcokban. A történész szólt meg: Igen. Jó. Azért jöttünk össze, hogy egy emlékmű fölállításáról beszéljünk. Milyen legyen?... Nem tudom, mondtam. Egy újabb alakos, kiagyalt, semmitmondó, hogy koszorúzni lehessen, kampós kötömegekre nincs szüksége senkinek. Valami heroikus blaszfémiára... Hanem mire? – kérdezte elég ingerülten egy eddig hallgatag asztaltársunk... Történetei mindenkinek vannak, válaszoltam. Talán szívtájon rejtőzik egy igazi, perdöntő szoborterv, ki tudja. Esetleg a remény képében, hogy sunyin mindenki túlteszti magát valahogy a forradalom leckéztető tananyagán, s adattá, kommentárrá, lapalji jegyzetté silányítja a megszokás, az öregeknek más gondjuk van, a fiataloknak még másabb, aztán hajrá, külföldre kifelé, nyolcszoros, tízszeres fizetésre spekulálva, jól kell élni, s ágyó! Kocsi, kocsik, tengernyi duma, szenzációs képözön, meg mit tudom én... Biztos vagy benne? – kérdezte a történész... Nem. Simone Weilnél olvastam: Nem a vallásópium. A forradalom... Nem szeretem ezt az igazságot, mondtam, mert a fenyegetettségünket meg a személyes felelősségünket hallom ki belőle, meg azt, hogy kötelességet ró ránk '56, a következetes, permanens forradalmi lelkületet mindig s mindenben, nem kell kiabálni, lehet suttozni is, mint egy imádságot, mert ha csakugyan az volt, aminek ilyentájt mondjuk, akkor valóban abba hagyhatatlan, a szellemisége az, mindig másféle tetteinkben is, mint az aktív vallásosságban. Isten megállás, önzés, hatalomvágy, álnokság nélkül Isten... Másrészt, ami egy nemzet életében kikerülhetetlen, az nem lehet ópium! Az elnyomás ravaszága, a körmönfont rabság, a mellébeszélés, amikor a terror könyörtelensége benyúl az ember belsejébe a száján át, s testestül-lelkestül a visszájára kifordítja, az a politikai drog tonnaszámmra ingyen.

– Milyen legyen az emlékmű? – kérdezte a történész.

– Szellemi – válaszoltam. Az milyen? – újra a történész, kissé ironikusan.

– Igaz, mély és megrázó – mondtam. Erre a „nemes” semmire mindenki ideges lett. De jó nagyot mondtál, nevetett a történész. Befulladtunk. Valaki azt javasolta, tartsunk szünetet. Fölálltunk, szétszéledtünk.

* * *

Eltelt tíz perc, újra összeültünk. Nos? – nézett rám a történész, őszinte, megértő, baráti volt az arca. A várakozása. Hátradőlt a székén, s ezt mondta: Az a kín, amit most átszenvedünk, ez az igazi, mert megpróbált emlékezés. Mintha a valódi lényegünket temettük volna el, mégis, most tudjuk, tényleg él. Hogy a fenébe van ez?, merengett. Egy hallgatag társunk szólt meg: Ez szó szerint igaz. Mert csak lélekben lehet. Mit tesz ehhez hozzá a szalagozás, a díszbeszéd, a fehér ing, a nyakkendő? Rideg tények kellenek. Tízezrek haltak meg érte, ő meg él. De kiben? Hol? És hogyan mondjuk ma?... Ezt kellene, értitek? Csak ezt. És nagy csönd körébe gyűlni, hallgatni, állni, a többi bennünk megy végbe. Újra s újra... Valamit mégis csak föl kell állítani!

Emlékezzünk makacsul, formát bontva, eretnekül, szóval és szó nélkül, szólalt meg szűkszavú barátunk. Én grafikus is vagyok, tegnap este csináltam egy skiccet. Nézzétek... Néztük. A régi kövekből összerakott emlékmű elbontva. Az alap egy kör alakú, vaskos betonlap. Nő ki belőle egy ujjnyi vashuzalokból álló, hatalmas, hajlítgatott gubanc, gyökerei a betonlap alatt vannak, bronzos vasfonadék emelkedik a magasba, mind keskenyebb, mind kevesebb szálból fonódik, végül egyetlen szál, mint egy füstcsík kanyarog 15 méter magasságig. Kb. a kétharmadánál, jóval a csúcs alatt egy alig lengedező lyukas zászló, bronzlap. Lent a háttérben két-három méteres, elkülönülő, fekete-szürke, pirosfoltos számsor, enyhén hajló sorban: 1956. A számsor mögött rögzített faszékek. Ezek mögött, félkörben sűrű, magas tujasor.

* * *

Tudni akarjuk? Nézzünk le a mélységeibe. Mindig lesz valami meghatározhatatlanja, ami sötéten, titokzatosan fog világítani. Kiolthatatlan fénye van. Ez tartja s őrzi meg bennünk az okát, erejét, jövőjét. Józan ésszel fölfoghatatlan. Ezért meg kell kísértünk, mert mindig lesz valami *értbetetlenje* is. Amit csak sejteni lehet, mint bizonyosságot. Mi az, hogy csak? Magasba szökött, mint egy óriásmadár, de a röpte s a *figyelme* feledhetetlen. Mint azoké, akik életüket adták érte. 1956 forrósága s szeretete rokon a hit forróságával s szeretetével. Olyan, mint egy újra fölbukkant csodaszarvas a mai Meotiszban. Megvillantja magát, és eltűnik. Követel, de fölemel.

VASADI PÉTER (1926) Budapesten élő költő, író. Legutóbbi kötete: *Válogatott versei* (2009).